

ВСТУП

Львівський провінційний Синод є однією з найважливіших подій в історії Української Греко-Католицької Церкви, оскільки заклав стійкі основи для церковного життя. Маючи найвище юридично-правове значення, він визначив своїми законодавчими рішеннями не тільки поточне життя, а й стратегічний напрям розвитку Церкви на довгі роки вперед. Синод упорядкував церковно-релігійні питання та суттєво вплинув на пошкваллення життя суспільства в усіх ділянках: духовній, церковній, народній, суспільній та політичній.

Особливе місце в постановах Львівського Синоду займають приписи стосовно богослужбового життя Української Греко-Католицької Церкви. На той час велися гострі суперечки на літургійні теми, виникали щораз нові непорозуміння в літургійних питаннях, все помітнішою ставала обрядова різноманітність окремих груп чи навіть священиків. Все це спричинювало серед вірних нерозуміння суті церковного життя, а відтак було навіть підставою неуспішності пастирської проповіді. Для виправлення цієї ситуації, а, отже, мотивуючись пастирською турботою про свою Церкву, ієрархія УГКЦ в XIX ст. вирішила провести Синод, який би вирішив конфліктні питання.

Огляд пастирського підходу отців Синоду до вирішення літургійної різноманітності і буде темою цієї дипломної роботи. Її назва така: «Пастирський аспект літургійних постанов Львівського собору 1891 р.».

Актуальність праці впливає з аналізу сучасного стану богослужбового життя УГКЦ. Адже на практиці досі існує чимало літургійних неясностей та розбіжностей. Для розумного вирішення вони, безумовно, потребують пастирського підходу. Оскільки з деякими з них уже зустрічалися отці Львівського Синоду 1891 р., сьогодні важливо знати, яким чином вони пробували їх вирішити і наскільки це їм вдалося. Це дасть змогу вибрати найкращі пастирські методи діяльності та уникнути помилок у сьогоденні. Мета написання праці полягає в тому, щоб дослідити пастирську мотивацію в написанні тих чи інших постанов Львівського Синоду 1891 р., виокремити їх та вказати на пастирське походження. Крім того, в окремих випадках ми поглянемо, як вони вплинули на подальше життя Української Греко-Католицької Церкви.

У написанні даної дипломної роботи виникали певні труднощі. Найголовнішою серед них є брак напрацювань в окресленій нами проблематиці. Нам не вдалося знайти жодного подібного аналізу постанов Львівського Синоду. Імовірно, його постанови, здебільшого, не викликали несприйняття та непорозуміння, а від часу його проведення пройшов ще не надто довгий період для того, щоб він зацікавив істориків. З іншого боку, ГКЦ в Україні протягом довгого часу існувала в підпіллі, а тому мало-хто науково досліджував і аналізував постанови.

Ще одна трудність виникла у пошуку пастирських аспектів постанов. У самих постановах рідко зазначається, що та чи інша постанова прийнята задля духовної користі вірних. Тому ми використовували допоміжну літературу, щоб обґрунтувати пастирський підхід Синоду.

Чимало труднощів виникало щодо термінології. Насамперед, слід було розрізнити поняття «Синод» і «Собор». На даний час у Східних Католицьких Церквах Синодом зветься

законодавчий орган Церкви (див. ККСЦ 110, § 1). Натомість Собори мають тільки дорадчі функції (див. ККСЦ 140; 235), крім Собору Вселенського, який має повноту влади (див. ККСЦ 49). У XIX ст. значення цих термінів було прямо протилежне, а тому зібрання ієрархії УГКЦ у Львові 1891 р. було назване в постановах «Собором». У нашій дипломній праці для того, щоб підкреслити законодавчу силу, яку мають аналізовані нами постанови, ми вживатимемо сучасну термінологію. Таким чином, замість поняття «Львівський Собор» ми вживатимемо «Львівський Синод».

Досліджуючи джерела, ми зустрілися зі ще однією термінологічною трудністю — на означення України в XIX ст. використовували термін «Русь». Тому зауважимо, що у всіх випадках ми замінитимемо його у цій дипломній роботі сучасною назвою держави — «Україна». Відтак, замість назви «Руська Церква» ми використовуватимемо офіційну сучасну її назву — «Українська Греко-Католицька Церква» (УГКЦ).

Ця дипломна робота поділяється на три розділи: «Львівський Синод на тлі своєї епохи», «Богослужбові норми Часослова і требника» та «Літургія й Святі Таїнства». Слід зазначити, що ми запозичили цю більш літургійну, ніж пастирську структуру плану з постанов Синоду, щоб безпосередньо в них показати пастирські аспекти.

У першому розділі ми розглядатимемо історичне тло Синоду. Цей розділ ми поділимо на два підрозділи. У першому — розглянемо підстави скликання Синоду, зокрема обставини та труднощі, які необхідно було вирішити соборним консенсусом Отців Синоду, а також висвітлимо очікування від Синоду серед різних верств тогочасного суспільства. Для цього ми користатимемо газетою Галицкая Русь, яку ми опрацювали в Львівській національній науковій бібліотеці України імені Василя Стефаника. У другому підрозділі розглянемо підготовку і проведення Синоду. Серед іншого, представимо першу спробу скликання Синоду митрополитом Григорієм Яхимовичем та її неуспіх; другу спробу скликання митрополитом Сильвестром Сембратовичем та труднощі, які при цьому виникали; мотиви, які митрополит Сильвестр виклав у листі до папи Римського для обґрунтування необхідності скликання Синоду; порядок, згідно з яким відбувалося проведення Синоду; постанови, які були прийняті Львівським Провінційним Синодом 1891 р.

Другий розділ називається «Богослужбові норми Часослова і Требника». У ньому розглядатимемо наступні пункти: «Часослов», «Требник» та «Інші богослужбові традиції». Перший пункт розкриватиме значення богослужіння часу для пастирського служіння та їх роль в освяченні щоденного життя священника. Адже, як ми побачимо, саме Львівський Синод 1891 р. зобов'язав усіх священників молитися повсякденно Часослов. Вважаємо особливо важливим для пастиря в цьому розділі аналіз постанови Синоду стосовно поділу церковного правила на монаше, катедральне та парафіяльне. У другому пункті розглянемо постанови щодо Требника. Як ми зауважимо, в традиції УГКЦ треби звершуються частіше, ніж у Грецькій Православній Церкві. Насамперед, слідуючи постановам Синоду, ми проаналізуємо приписи про звершення екзорцизму. Для пастиря важливо і те, у який спосіб слід засвоїти поданий Синодом підхід до особи одержимого і пам'ятати про окреслені перестороги. Відтак, що стосується чину очищення жінки після народження дитини, ми намагатимемося вказати як на пастирський підхід Синоду в написанні цієї постанови, так і на значення для парафіяльного священника. Врешті-решт, в останньому підпункті ми розглянемо чин благословення нового дому, зосередивши свою увагу на тих аспектах, що дозволяють священникові на парафії успішніше виконувати пастирську місію.

У третьому пункті другого розділу ми дослідимо такі богослужбові традиції, як процесії, прощі та реколекції. Ці популярні серед вірних практики Синод по-пастирськи використовує для активізації парафіяльного життя. Процесії, окрім того, що піднімають престиж Церкви, є доброю нагодою для свідчення християнської віри та сприятливою можливістю для воцерковлення. Прощі, як дослідимо, можуть принести чималу користь для духовного життя вірних. Відтак реколекції дозволяють пароху оживити духовне життя. Зазначимо, що в постановах Синод вживає термін «місії». Тому ми використовуватимемо поняття «реколекції» та «місії» взаємозаміно.

Третій розділ стосується Божественної Літургії та Святих Таїнств. У цьому розділі висвітлимо наступні пункти: Святі Таїнства, Підготовка до Божественної Літургії та Літургійний спів. У першому пункті, який стосується Святих Таїнств, ми розглядатимемо тільки п'ять Святих Таїнств: Хрещення, Євхаристію, Покаяння, Єлеопомазання та Подружжя. Причиною цього є те, що Львівський Синод, потвердивши постанови про Таїнства Замойського Синоду, додав зі свого боку лиш окремі пастирські зауваження. У другому пункті третього розділу ми розкриємо пастирські аспекти щодо Божественної Літургії, зокрема підготовки до неї, літургійного намірення, способу відправи та проповіді. Відповідно поділили цей пункт на чотири підпункти, які допоможуть краще розкрити саме пастирський підхід Отців Синоду до служіння Божественної Літургії.

Останній пункт даного розділу аналізує постанови Львівського Синоду про Літургійний спів. Зокрема, в ньому з'ясуємо пастирський підхід Синоду до співу на Літургії та його педагогічного значення для виховання парафіян.

Джерельною літературою для нашої праці, безумовно, послужать постанови Львівського провінційного Синоду 1891 р. Головною допоміжною літературою для нас будуть праці владики Юліяна Пелеша Пастырское богословіе та Олександра Бачинського Богословіе пастырске. Перша з них дасть нам змогу поглянути на ситуацію, яка існувала до постанов Синоду. Натомість інша, побачивши світ незадовго після закінчення Синоду, висвітлить впровадження пастирських постанов Синоду у літургійне життя Церкви. Важливими для нас також будуть пастирські послання митрополита Андрея Шептицького, в яких Слуга Божий неодноразово висвітлює саме пастирські аспекти постанов Синоду. Вважаємо необхідним зазначити, що у праці ми використовуватимемо працю Маркіїла Попеля Литургика или наука о Богослуженью Церкви Греческо-Католической. Адже його праця була написана ще перед тим, як він зрадив УГКЦ. Тому саме вона допоможе нам при аналізі деяких постанов Синоду, зокрема дозволить підкреслити їх пастирський вимір. На жаль, ми не знайшли сучасних подібних збірників, які б містили пастирські аспекти постанов Львівського Синоду.

Для написання дипломної роботи ми використовували наступні методи: синтетичний, аналітичний та порівняльний.

ВИСНОВКИ

Метою цього дипломного дослідження було вказати на пастирську мотивацію написання літургійних постанов Львівського Синоду 1891 р.

У першому розділі, «Львівський Синод на тлі своєї епохи», досліджено історичне підґрунтя скликання Синоду та його підстави, зокрема, ті, які були вказані у листі митрополита Сильвестра Сембратовича. Серед них найважливішою, як ми побачили, вважалася літургійна різноманітність та безліч інших невирішених питань, які нагромадились за довгий час після проведення Замойського Синоду. Проведення Синоду було необхідним і з тієї причини, що після поділу держав митрополит не міг

повновладно виконувати своє служіння у всій митрополії. Ситуацію в середовищі з'єдиненої Церкви ускладнювали зовнішні політичні рухи та внутрішні конфлікти. Основна конфронтація відбувалася між москвофілами та полонофілами. Якщо перші всіляко намагалися наблизити практики УГКЦ до практик московського православ'я, то полонофіли вживали різних методів, щоб уподібнити обряд УГКЦ до латинського. Важливим для нас було проаналізувати газету Галицкая Русь, котра висвітлювала очікування народу від рішень Отців Синоду. Адже, крім полонофілів та москвофілів, існувала течія тих, хто прагнув помірковано і поступово розвивати свій обряд згідно зі східною ідентичністю, залишаючись при цьому в єдності з Римським архиєреєм. У першому розділі ми також розглянули постанови Синоду, які діляться на 15 титулів. Зауважимо, що серед них міститься п'ятий титул, хоч він не був розглянутий Отцями Синоду.

У другому розділі, «Богослужбові норми Часослова і Требника», також дослідили пастирську мотивацію Отців Синоду щодо постанов, які стосувалися Часослова та Требника, і розглянули інші богослужбові традиції, а саме: процесії, прощі, та реколекції. Найбільше для досягнення цієї цілі ми користалися з праць єпископа Юліяна Пелеша та о. Олександра Бачинського. У пункті, котрий призначений Часослову, ми особливу увагу звернули на пастирський мотив зобов'язання кожного священика до відмолювання повсякденно Часослова. Він, як було показано, є нагодою для священика черпати з богослужінь часу повноту благодаті. Щодо требника, ми розглянули тільки ті чини, в котрих яскраво виражений пастирський підхід Отців. Вони, насамперед, подають ряд пастирських застережень стосовно чину Екзорцизму. Зокрема, Синод наголошує, що його не можна читати привселюдно, оскільки це може настрашити людей, які до нього нічого не мають. Відтак Отці Синоду подають приписи щодо чину очищення жінки після народження дитини. Спираючись на місцеву практику, вони дозволили молитися над жінкою після двадцяти днів по народженню. На завершення розглянемо чин благословення нового дому. Пастирський підхід Синоду до нього полягав у тому, що сам цей чин уділяється для того, щоб у ньому росла домашня Церква. Опісля розкрито пастирський сенс процесій, прощ та реколекцій. Як ми зауважили, всі вони сприяють духовному зросту вірних.

У третьому розділі, «Літургія та Святі Таїнства», ми намагалися віднайти пастирський підхід Отців Синоду до Божественної Літургії та Святих Таїнств. Слід зазначити, що вже в самих постановах був зроблений наголос на їх пастирській потребі. У постановах щодо Таїнства Хрещення Синод зобов'язав усіх священиків хрестити тільки у храмах. Причиною цього була турбота про те, щоб це Таїнство не втратило своєї ваги. Подібна мотивація зауважується і щодо інших Святих Таїнств.

У пункті, який стосується Божественної Літургії, розглянули практичні поради для успішного пастирського служіння на парафії. Найважливішим для цього є приклад самого священика. Перш за все, він має виражатися через підготовку до Божественної Літургії, в яку входить евхаристійний піст, охайний одяг, відповідна постава тощо. Крім того, пастир має дотримуватися богослужбових норм, щоб вірні могли відчутти пропонований Церквою в Літургії досвід неба на землі. Для цього він, зокрема, повинен не занедбувати виголошувати проповідь та пильнувати якість церковного співу. Загалом потребу співу, як невід'ємної частини Богослужіння, ми розглянули в останньому пункті третього розділу. Отці Синод звертають на нього особливу увагу, оскільки спів, особливо хорорий, дозволяє пастиреві залучити до активної участі в богослужінні якнайбільше

число парафіян.

Підсумовуючи пастирський аспект літургійних постанов Львівського Синоду, слід зазначити, що Отці не пішли на компроміс з жодними політичними силами, які прагнули звести обряд УГКЦ до пародії на московський або латинський. У постановах немає виразного намагання ввести щось нове. Навпаки, Синод наголосив на власній ідентичності та впорядкував літургійне життя на основі власних традицій та літургійних книг.

Пастирський підхід Львівського Синоду залишається, безумовно, актуальним для сучасних пастирів Христового стада. Тому вважаємо необхідним подальше дослідження даної тематики. При цьому, варто зробити наголос на проведенні паралелей між тогочасними проблемами та сучасними, шукаючи розв'язки конфліктних та непростих пастирських ситуацій, серед яких важливе місце надалі займає літургійна неоднорідність. Адже лише розумними поміркованими пастирськими діями можна подолати труднощі.

Завданням цієї дипломної роботи не було дати вичерпну відповідь на запитання пасторально-канонічного дослідження літургійних постанов Львівського Синоду 1891 р., а об'єктивно дослідити пастирський аспект синодальних постанов і зацентувати увагу на болючих запитаннях, які ще досі, залишаючись невирішеними, не втрачають своєї актуальності та рано чи пізно вимагатимуть дати відповідь на них.

Це дослідження є тільки скромним внеском у пастирські спроби налагодити життя вірних УГКЦ, а тому не може претендувати на детальне розкриття всіх аспектів пастирського підходу Отців Синоду до літургійних постанов. Цій галузі необхідний подальший розвиток, бо в ній залишається величезне поле для подальших пошуків і досліджень постанов Синоду та інтерпретування їх у сучасності.

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ I ЛЬВІВСЬКИЙ СИНОД НА ТЛІ СВОЄЇ ЕПОХИ 8

1.1 Становище УГКЦ у XIX ст. 8

1.2 Скликання та перебіг Синоду 15

РОЗДІЛ II БОГОСЛУЖБОВІ НОРМИ ЧАСОСЛОВА І ТРЕБНИКА 22

2.1 Богослужіння часу 22

2.2 Требник 27

2.2.1 Екзорцизм 28

2.2.2 Чин очищення жінки після народження дитини 30

2.2.3 Чин благословення нового дому 31

2.3 Інші богослужбові традиції 33

2.3.1 Процесії 33

2.3.2 Прощі 34

2.3.3 Реколекції (місії) 38

РОЗДІЛ III СВЯТІ ТАЇНСТВА ТА БОЖЕСТВЕННА ЛІТУРГІЯ 41

3.1 Святі Таїнства 41

3.1.1 Святе Таїнство Хрещення 41

3.1.2 Святе Таїнство Євхаристії 42

3.1.3 Святе Таїнство Покаяння 43

3.1.4 Святе Таїнство Єлеопомазання 44

3.1.5 Святе Таїнство Подружжя 46

3.2 Підготовка до Божественної Літургії 47

3.2.1 Підготовка священнослужителя до Божественної Літургії. 48

3.2.2 Намірення 50

3.2.3 Відправа Божественної Літургії 53

3.2.4 Проповідь Слова Божого 54

3.3 Літургійний спів 56

ВИСНОВКИ 59

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 63